

ПОЛОЖЕНИЕ

№ _____

с. Аллерой

**ишколан документаш лелоран
йукъара кепаш**

Нохчийн меттан а, литературин а тетрадаш кхочушдаран низам

Дешархоша тетрадаш тIехь йоза лахахь балийнчу лехамашца кхочушдан деза:

– берриге а белхаш кхочушбан беза цIена а, йоза къаьсташ а (йоза къаьсташ доцчу белхийн мах хадош бац); сийна шекъа долу ручка а лело йеза;

– талламан белхашна леринчу тетрадаш тIехь бес-бесара къоламаш, фломастерш лело ца магадо;

– тетрадийн мужалташ тIера йоза хила деза хIокху кепара:

Иаларойн-эвлан коьрта ишколан 9 (А, Б) классан дешархочун Вадудова Майсин нохчийн меттан белхийн тетрадь
Иаларойн-эвлан коьрта ишколан 9 (А, Б) классан дешархочун Шамаева Зайдатан нохчийн меттан талламан белхийн тетрадь
Иаларойн-эвлан коьрта ишколан 9 (А, Б) классан дешархочун Черхигов Расулан нохчийн меттан, литературин кхоллараллин белхийн тетрадь
Иаларойн-эвлан коьрта ишколан 9 (А, Б) классан дешархочун Эльжуркаев Мохьмадан

1. Болх кхочушбаран терахь моґанна йуккьехь йаздан деза. 5–11-чу классашкахь терахь йозанца дIайаздо, ткъа йуьхьанцарчу классашкахь – терахьашца. *Масала:*

Товбецан беттан иссалгIа де
(5–11 кл.)

Товбецан беттан 9-гIа де (Йуьхьанцара кл.)

Терахьаш йаздаран кеп

1. Кхолламан беттан хьалхара де
2. Чиллин беттан шолгIа де
3. Бекарг беттан кхоалгIа де
4. Оханан беттан доьалгIа де
5. ХIутосург беттан пхоьалгIа де
6. Асаран беттан йалхалгIа де
7. Мангалан беттан ворхIалгIа де
8. Хьаьттан беттан бархIалгIа де
9. Товбецан беттан иссалгIа де
10. Эсаран беттан итталгIа де
11. Лахьанан беттан цхьайтталгIа де
12. Гуран беттан шийтталгIа де
13. Кхолламан беттан кхойтталгIа де
14. Чиллин беттан дейтталгIа де
15. Бекарг беттан пхийтталгIа де
16. Оханан беттан йалхитталгIа де
17. ХIутосург беттан вуьрхIитталгIа де
18. Асаран беттан берхIитталгIа де
19. Мангалан беттан ткьоьсналгIа де
20. Хьаьттан беттан ткьолгIа де
21. Товбецан беттан ткъе цхьолгIа де
22. Эсаран беттан ткъе шолгIа де
23. Лахьанан беттан ткъе кхоалгIа де
24. Гуран беттан ткъе доьалгIа де
25. Кхолламан беттан ткъе пхоьалгIа де
26. Чиллин беттан ткъе йалхалгIа де
27. Бекарг беттан ткъе ворхIалгIа де
28. Оханан беттан ткъе бархIалгIа де
29. ХIутосург беттан ткъе иссалгIа де
30. Асаран беттан ткъе итталгIа де
31. Мангалан беттан ткъе цхьайтталгIа де

2. ШолгIачу моґIанехь доккхачу элпаца дIайаздан деза кхочушбечу белхан тайпа. *Масала:*

Талламан болх
ГIалаташ тIехь болх
Изложени
Сочинени

Доккхачу элпаца моґIанна йуккxехь дIа а йазйеш, болх кхочушбен меттиг билгалйаккха йеза. *Масала:*

Классера болх
ЦIера болх

Классерчу а, цIерачу а белхашна йукxахь 2 моґIа бита беза.

МоґIанна йуккxехь дIа а йазйеш, шардаран лoьмар билгалйаккха йеза. «Шардар» дош дуьззана йаздо. *Масала:*

201-гIа шардар

4. Сочиненин, изложенин тема йуьззана дIайазйан йеза, чаккхенехь кxаьсттанчу хьелашкахь (дукхахьолахь, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш, дукхатIадамаш оьшучохь) бен сацаран хьаьрк а ца хIоттош. *Масала:*

Бекарг беттан кхоалгIа де
Сочинени
Дашо гуьйре

Оханан беттан доьалгIа де
Изложени
Адамалла

ХIутосург беттан пхоьалгIа де
Сочинени
Муха хила веза доттагI?

Асаран беттан йалхалгIа де
Изложени
Турпалхой бицлур бац!

Мангалан беттан ворхIалгIа де
Сочинени
Со хьехархо хилча...

Сочиненин, изложенин тема цЮьмалгийн кьовларш (кавычкаш) йукъахь йазйо, нагахь темина схьаэцнарг цитата йелахь. *Масала:*

«Ненан мотт, хьо ду сан дахар...» (Талхадов И.Хь.)

5. Болх моґанан тетрадаш тІехь кхочушбан беза. Нохчийн меттан 12 кехат (лист) долу цхьанатайпана шиь белхан тетрадь хила деза, талламан белхийн – цхьа тетрадь, кхоллараллин белхийн – цхьа тетрадь. Нохчийн литературин – белхан цхьа тетрадь (8–11-чуй классашкахь 48 кехат долуш), кхоллараллин белхийн – цхьа тетрадь (нохчийн меттан а, литературин а кхоллараллин белхаш цхьана тетрадь тІехь кхочушдан магадо).

Белхашкахь цІен моґа (абзац) ларбан беза.

6. Билгалонан хьаьркаш а, сизаш а кьоламца дан деза.

Хьехархочо йозанан белхаш талларан низам

Нохчийн мотт

Дешархойн цІера а, классера а, кхидолу а белхаш кхочушден тетрадаш толлуш ду:

- 5-чу классашкахь – хІора а урок чекхйаьлча, массо а дешархочун;
- 6-чу классашкахь – хьалхарчу эхашарахь – хІора урок чекхйаьлча, массо а дешархочун; шолґачу эхашарахь – хІора урок чекхйаьлча, хаарш ледара долчу дешархойн, вукхеран – кІиранах шозза;
- — 7–9-чуй классашкахь – керла тема йолайале хьалха – массеран а, кхидолчу хьолахь – харжамца. Муьлххачу хьолахь а хІора тетрадь кІиранах цкъа толлуш хила деза;
- 10–11-чуй классашкахь тетрадаш харжамца толлу, хІора тетрадь баттахь шозза толлуш хила деза.

Литература

5–9-чуй классашкахь хаарш ледара долчу дешархойн кІиранах цкъа толлу, вукхеран – баттахь шозза;

10–11-чуй классашкахь – баттахь цкъа.

Къаьсттана тІе тидам бахийта беза дешархойн йозанан хатІ хаза а, нийса а хилийтарна.

Талламан а, диагностикин а белхаш, тематикин хьесапца доґлуш, хІора тема чекхйаьлча дІахьо.

Ца магадо талламан белхаш **чийрикан хьалхарчу деношкахь а,** дезденош дІадевллачул тІаьхьа **хьалхарчу деношкахь а,** дийнан **хьалхарчу а, тІаьхьарчу а** урокашкахь.

Талламан белхаш, тесташ, талла а теллина, роґерчу урокахь дІало дешархошка.

Изложенеш, сочиненеш, кхидолу кхоллараллин белхаш, талла а теллина, 5–6 де далале дІало дешархошка.

Дешархойн барта жьопийн а, йозанан талламан белхийн а

маххадоран барамаш

5–9 классийн дешархойн барта жьопийн маххадор

Дешархойн барта жьопийн маххадоран критереш:

- 1) дуьззана а, нийса а жоп далар;
- 2) Іамийнчух кхетаран тІегІа;
- 3) меттан говзалла.

«5» дуьллу:

Іамийна материал, кхета а кхеташ, йуьззана схьайийцахь; материалах, шен масалш а далош, пайдаэца хаахь; нохчийн литературин меттан норманаш лар а йеш, шен ойланаш хьалха-тІаьхьа нийса а, вовшашца йозуш а йийца хаахь.

«4» дуьллу:

Іамийна материал, кхета а кхеташ, йуьззана схьайийцахь; материалах, шен масалш а далош пайдаьцучу хенахь цхьа-ши гІалат далийтахь, йуха ша уьш нис а деш; нохчийн литературин меттан норманаш лар а йеш, шен ойланаш хьалха-тІаьхьа нийса а, вовшашца йозуш а йуьйцучу хенахь ши-кхо кхачамбацар хилахь.

«3» дуьллу:

Іамийна материал, гІалаташ дохуш, йуьззана схьа ца йийцахь; материалах пайдаьцучу хенахь шен масалш ца даладахь; нохчийн литературин меттан норманаш лар а ца йеш, шен ойланаш, хьалха-тІаьхьалла гал а йоккхуш, йуьйцуш хилахь.

«2» дуьллу:

Іамийнчу материалан коьрта чулацам ца хаахь; материалах пайдаэца ца хаахь; нохчийн литературин меттан норманаш лар а ца йеш, шен ойланаш, хьалха-тІаьхьалла гал а йоккхуш, вовшашца йозуш а йоцуш, йуьйцуш хилахь.

«1» ца дуьллу.

Дешархочун балха тІехь гІалат лара деза, барта луш долу жоп муьлхха а бакьо талхош хилахь.

Дешархочун балхана «5», «4», «3» дуьллу, нагахь санна урокан йохаллехь, барта жьопаш луш дакъа а лавцнехь, цуьнан белхан таллам бича, бакьонех пайдаэца а хиьнехь.

5–9 классийн дешархойн йозанан талламан белхийн маххадор

I. Талламан болх (диктант)

1. Дешаран шарахь 5–9 классашкахь талламан диктантан барам

5 класс – 80–90 дош

6 класс – 90–105 дош

7 класс – 105–120 дош

8 класс – 120–135 дош

9 класс – 135–150 дош

(Дешнаш дагардеш, гҮуллакхан кѡамелан дакъош а лору).

2. Талламан диктантан маххадор

«5» – 0/0, 0/1, 1/0 сов гҮалат (орфографин а, пунктуацин а) дацахь;

«4» – 2/2, 1/3, 0/4, 3/0, 3/1 сов гҮалат дацахь;

«3» – 4/4, 3/5, 2/7, 5/4, 6/3 сов гҮалат дацахь;

«2» – 4/4, 3/5, 2/7, 5/4, 6/3 сов гҮалат делахь.

Дешархочун талламан балха тҮехь гҮалат лара деза, муьлхха а орфографин а, пунктуацин а бакьо талхош, диктант йазйале оццу классехь йа цул лахарчу классашкахь Iамийнчух иза хилахь. Нагахь санна талламан диктантехь 5 нисдар (нийса цайаздинарг нийсачуьнца хийцина) хилахь, оценка цхьана баллана лахйо, иштта «5» ца дуьллу, диктантехь 3 йа цул сов нисдар хилча.

Оценка йуьллуш, ца лоруш дуьту:

– тилкхаздаьлла гҮалат (описка), масала, *белхало* хила дезачохь *белхано* йаздинехь, *Гуьйре* хила дезачохь *Гуьйле* йаздинехь;

– кьовсамечу меттигашкахь чолхечу дешнийн нийсайаздар, масала: *пайдаэцар* – *пайда эцар*, *нийсайаздар* – *нийса йаздар*, *гҮодар* – *гҮо дар*;

– дешнашкахь дифтонгаш йазйар: *къега* – *къиэга*, *терса* – *тиэrsa*, *оза* – *уоза*, *йеха* – *йиэха*, и. д. кх. а;

– цҮердешан кьовсаме йаздар: *дарц* – *дарцан* – *дорцан*; *мох* – *мохо* – *махо*, и. д. кх. а.

Даккхий гҮалаташ лору:

– хьалха Iамийна а, йозанехь алсам пайдаоьцуш а йолу орфографин, пунктуацин бакьонаш талхош долу гҮалаташ;

– мукьазчу элпашна йуккье йаздеш долу кьасторан хьаьркаш, масала: *хҮаллакьхилла*, (*хҮаллакьхилла*), *меттахьхьайра* (*меттахьхьайра*);

– ихначу хенан хандешнийн йаздар, масала: *бохара* (*бохура*), *моьттара* (*моьттара*);

– цӀердешнийн хӀокху кепара йаздар: *дечган (дечиган), аьчган (эчиган)*;
– цӀердешнаш а, билгалдешнаш а йацӀинчу кепехъ йаздар, масала: *гӀулкх (гӀуллакх), гӀилкх (гӀиллакх), дикниг (диканиг)*.

Цхъана бакъонна даьккхина хьалхара кхо гӀалат цхъа гӀалат лору, цу тайпана кхин дӀа долу гӀалат лоруш ду.

Диктантах а, тӀедахкарех а (фонетикин, лексикин, орфографин, грамматикин, пунктуацин) лаьттаху талламан белхашкахъ **ши оценка** йуьллу (диктантана а, тӀедилларна а).

ТӀедахкарийн маххадоран барамаш

- «5» – массо а тӀедиллар нийса кхочушдина;
- «4» – тӀедахкарийн $\frac{3}{4}$ дакъа нийса кхочушдина;
- «3» – болх эханал кӀезиг кхочуш ца бина;
- «2» – болх кхочуш ца бина йа эханал кӀезиг кхочушбина.

Билгалдаккхар:

ТӀедиллар кхочушдарехъ даьхна орфографин а, пунктуацин а гӀалаташ, диктантан мах хадеш, лору.

II. Талламан болх (дешнийн диктант)

1. Дешаран шарахъ 5–9 классашкахъ талламан дешнийн диктантан барам

- 5 класс – 10–15 дош
- 6 класс – 15–20 дош
- 7 класс – 20–25 дош
- 8 класс – 25–30 дош
- 9 класс – 30–35 дош

2. Талламан дешнийн диктантан маххадор

- «5» – гӀалаташ ца даьхна;
- «4» – 1–2 гӀалат;
- «3» – 3–4 гӀалат;
- «2» – 5 йа цул сов гӀалат.

Талламан болх (диктант) кхочушбайтарехъ хьехархочо пайдаоьцу некъаш

1. Диктантан текст шен чулацамехъ дешархой кхеташ а, хӀинцалерчу литературин меттан лехамашца йуьззана нийса йогӀуш а хила йеза.

2. Диктантан дерриге а дешнаш дешархошна кхеташ хила деза. КӀезиг лелош а, девзаш доцу а дешнаш довзуйту.

3. Диктантан текстехь хала дешнаш хилахь, и дешнаш йозанан уьн тӀе дӀайаздо.

4. Текст хьехархочо дӀайешар литературин меттан норманашца нийса а, муха йаздан деза дешархошна дӀа ца хоуйтучу кепара а хила деза. Масала, *кӀайн*, *халкъан* бохучу дешнашкахь, литературин меттан нийсааларан норманашца цхьаьнадогӀуш, чаккхенгара **н** ца олу, ткъа *тайниг*, *девзиг* дешнашкахь **к**-ний, **г**-ний хьалхахь долу **и** элп, **а** долуш санна, олу.

Ненан меттан йозанан белхийн маххадоран чӀагӀбина барамаш лелоро гӀо дан декхар ду ненан мотт хьехаран говзалла лакхайаккхарна а, Ӏаморан а, талларан а кепехь болчу йозанан белхийн лехамаш цхьанакепара хилийтарна а.

ХӀора дешаран шо долалуш, хьалхарчу чийрикехь талламан белхан (диктантан) текстехь дешнийн дукхалла дӀадахана дешаран шо чекхдолуш хиллачу талламан белхан дешнийн барамехь маго йеза.

Сочиненин а, изложенин а маххадор

Сочинени а, изложени а йазйар дешархойн дозуш долу къамел кхиоран коьрта кепаш йу.

5–11-чуй классашкахь сочинени, изложени йазйар дӀахьо, «Дозуш долу къамел карадерзор» программин декъан лехамашца догӀуш.

Сочинени а, изложени а йазйарехь толлу:

- билгалйина тема схьайелла хаар;
- темица а, хьесапца а догӀуш, меттан гӀирсех пайдаэца хаар;
- меттан барам а, нийсайаздаран бакъонаш а ларйар.

Сочиненин а, изложенин а чулацаман мах хадош, тидаме оьцу хӀара критереш:

- болх темица богӀуш хилар;
- тема кхачо йоллуш схьайеллар;
- чулацаман хиламийн роӀалла нийса хилар;
- меттан исбаьхьаллин гӀирсех пайдаэцар;
- къамелан говзалла.

Нийсайаздаран мах хадабо, дешархочо даьхначу орфографин, пунктуацин, грамматикин гӀалаташка хьаьжжана. Изложенин текст йозуш а, дешархой шех кхеташ а, кхетош-кхиоран, Ӏаморан маьӀна долуш а хила йеза. Изложенина хаьржина текст хьехархочо шозза йоьшу.

5–9 классашкахь изложенин текстан барам

Ма-йарра изложени

- 5 класс – 90–129 дош
- 6 класс – 130–169 дош
- 7 класс – 170–209 дош
- 8 класс – 210–249 дош
- 9 класс – 250–299 дош

Йацйина изложени

- 5 класс – 95–134 дош
- 6 класс – 135–179 дош
- 7 класс – 180–229 дош
- 8 класс – 230–269 дош
- 9 класс – 270–309 дош

5–9-чуй классашкахь йазйечу сочиненин текстан барам

- 5 класс – 60 дашал сов;
- 6 класс – 80 дашал сов;
- 7 класс – 120 дашал сов;
- 8 класс – 160 дашал сов;
- 9 класс – 220 дашал сов;

Сочиненин а, изложенин а маххадоран барамаш

Сочиненина а, изложенина а ши оценка йуьллу: хьалхарниг – чулацамна, шолгIаниг – нийсайаздарна.

«5» дуьллу:

– нагахь текст хьалха-тIаьхьа нийса а, йуьззана а, цуьнан идейни чулацамах нийса кхетош а, гIалаташ доцуш а, галдаьккхина хIума доцуш а йийцинехь; белхан чулацамехь цхьаннал сов кхачамбацар а, дешнаш харжарехь йа предложенеш хIитторехь шиннал сов къамелан кхачамбацар а дацахь;

– шиннал сов орфографин йа шиннал сов пунктуацин, йа шиннал сов грамматикин гIалат дацахь.

«4» дуьллу:

– нагахь идейни чулацам нийса а бийцинехь, дуьйцучу гIуллакхийн йерриг коьрта меттигаш хьалха-тIаьхьа хила оьшучу кепара а йийцинехь; белхан чулацамехь шиннал сов кхачамбацар а, дешнаш харжарехь йа предложенеш хIитторехь деаннал сов къамелан кхачамбацар а дацахь;

– кхааннал сов орфографин, шиннал сов пунктуацин а, йа шиннал сов орфографин, кхааннал сов пунктуацин а, йа цхьаннал сов орфографин, цхьаннал сов пунктуацин, кхааннал сов грамматикин а гIалат дацахь.

«3» дуьллу:

– чулацам коьртачу декъана нийса а бийцинехь, бакъдерш гайтарехь цхьаь-шиь нийса йоцу меттиг а йелахь, хьалха-тӀаьхьа гӀуллакхаш дийцарехь ладам боццу ледарлонаш а йовлийтинехь; белхан чулацамехь деаннал сов кхачамбацар а, дешнаш харжарехь йа предложенеш хӀитторехь пхеаннал сов къамелан кхачамбацар а дацахь;

– пхеаннал сов орфографин, деаннал сов пунктуацин а, йа деаннал сов орфографин, пхеаннал сов пунктуацин а, йа шиннал сов орфографин, шиннал сов пунктуацин, деаннал сов грамматикин а гӀалат дацахь.

«2» дуьллу:

– чулацам темица цхьаьнабогӀуш бацахь, дуьйцучу гӀуллакхийн хьалха-тӀаьхьалла галйаьккхинехь, меттан хьал къен делахь, текстан стилан цхьаалла галйаьккхинехь; белхан чулацамехь деаннал сов кхачамбацар а, дешнаш харжарехь йа предложенеш хӀитторехь пхеаннал сов къамелан кхачамбацар а делахь;

– пхеаннал сов орфографин, деаннал сов пунктуацин а, йа деаннал сов орфографин, пхеаннал сов пунктуацин а, йа шиннал сов орфографин, шиннал сов пунктуацин, деаннал сов грамматикин а гӀалат делахь.

Тестийн маххадор

«5» дуьллу, нагахь дерриг а хаттаршна 90% – 100% нийса жобпаш деллехь;

«4» дуьллу, нагахь дерриг а хаттаршна 80% нийса жобпаш деллехь;

«3» дуьллу, нагахь дерриг а хаттаршна 50% – 70% нийса жобпаш деллехь;

«2» дуьллу, нагахь дерриг а хаттаршна 50% лахара нийса жобпаш деллехь.

Тетрадаш тӀехь гӀалаташ билгалдахар

Белхаш толлу цӀен шекъа долчу ручкица.

Хьехархочо 5–9-чуй классашкахь белхан а, талламан белхан а тетрадаш тӀехь гӀалаташ, (орфографин, пунктуацин, грамматикин), нис а дой, цӀечу сизал дехьа билгалдоху билгалонийн хьаьркашца. Ткъа кхоллараллин белхашкахь, цул сов, къамелан, маӀнин, фактийн гӀалаташ (оьшучохь нис а деш), тулгӀенан сиз хьокхий, цӀечу сизал дехьа билгалдоху билгалонийн хьаьркашца.

ГӀалаташ билгалдоху хӀокху билгалонийн хьаьркашца:

I – орфографин гӀалат;

V – пунктуацин гӀалат;

Г – грамматикин гӀалат;

Къ – къамелан гӀалат;

М – маӀнин гӀалат;

Ф – фактийн гӀалат.

Галаташ тӀехь болх бар

Галаташ тӀехь болх кхочушбо талламан йа кхоллараллин белхаш теллинчул тӀаьхьа.

Дешархоша галаташ тӀехь болх бо хьехархочун гӀоьнца. Галат даьккхина меттиг сиз хьакхарца билгал а йоккхий, дешнаш йа предложенеш нийса дӀайазйо. ХӀора галат даьккхинчу бакъонна масех масал а дӀайаздан деза.

Денойн цӀераш

Оршот-де (буьйса)
Шинари-де (буьйса)
Кхаари-де (буьйса)
Йеари-де (буьйса)
ПӀераскан-де (буьйса)
Шот-де (буьйса)
КӀиран-де (буьйса)

ИШКОЛАН У (ВЫВЕСКА)

МУ «Курчалойн кӀоштан дешаран дакъа» Муниципальни бюджетни йукъарадешаран хьукмат «ЛАЛАРОЙН-ЭВЛАН КОБРТА ИШКОЛ» (МБӀУХЬ «Ӏаларойн-Эвлан КИ»)
--